

Analýza stavu akademických knižníc za rok 2013

(na základe výsledkov štatistických výkazov o akademických knižniciach SR)

Základné parametre činnosti akademických knižníc (ďalej AK) definované v platnej legislatíve¹, boli novelizované v zmysle rozšírenia zodpovednosti AK za činnosti súvisiace s registráciou publikačných a umeleckých aktivít zamestnancov vysokých škôl².

Verejná kontrola činnosti akademických knižníc sa uskutočňuje viacerými spôsobmi, jedným z nich je celoštátne štatistické zisťovanie, ktoré v rezorte školstva zabezpečuje centrálny Ústav školských informácií a štatistiky (ÚIPŠ) v Bratislave v spolupráci s úsekom metodiky akademických knižníc Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave. Od roku 2011 sa uskutočňuje štatistické zisťovanie prostredníctvom webového rozhrania ÚIPŠ/CVTI SR, ktoré zabezpečuje spracovanie dát vykazujúcich inštitúcií a poskytuje výstupné informácie Ministerstvu školstva vedy, výskumu a športu (MŠVVaŠ SR) Sekcii vysokých škôl – odbor vysokoškolského vzdelávania a Ministerstvu kultúry a odboru knižničného systému SNK v Martine.

Do štatistického výkazu o akademických knižniciach na rok 2013 boli zaradené **nové položky**, ktoré majú zabezpečiť spoľahlivé sledovanie výkonnosti akademických knižníc v nových oblastiach činnosti a umožniť porovnanie s ostatnými knižnicami v rámci knižničného systému SR, ale i so zahraničnými knižnicami. Nové položky sa týkajú dokumentov a služieb, ktoré knižnice implementovali do svojej ponuky v súlade s rozvojom moderných informačných technológií a produktov: elektronické dokumenty a databázy, služby poskytované na báze internetu – *elektronické referenčné služby*. Za účasti zástupcu MŠVVŠ SR sa k metodike a obsahu nových položiek sa uskutočnila pracovná porada zástupcov akademických knižníc v januári r. 2013. Prispelo to k objasneniu rozdielnych pohľadov na obsah nových položiek a dohodli sa zdroje, ktoré sa pri ich vyplňaní budú využívať.

Sieť akademických knižníc

Sieť akademických knižníc tvoria knižnice verejných, štátnych i súkromných vysokých škôl, ktoré sa akreditovali v rezorte MŠVVaŠ SR. V roku 2013 vykazovalo MŠVVaŠ SR spolu 36 slovenských vysokých škôl (20 verejných VŠ, 3 štátne VŠ, 13 súkromných VŠ³), v rámci ktorých pôsobilo celkom 40 AK. Rozdiel je daný nejednotnou organizačnou štruktúrou akademických knižníc v rámci vysokých škôl (väčšina AK je centralizovaným typom knižnice, tzn. že vysoká škola má jednu ústrednú celouniverzitnú knižnicu, výnimkou je STU, kde samostatnými vykazujúcimi knižnicami sú fakultné knižnice, spolu 7 AK). Informácie o sieti akademických knižníc poskytujú ústredné knižnice, ktoré metodicky riadia činnosť fakultných, príp. čiastkových knižníc; v roku 2013 to bolo celkom 40 AK (štatistický výkaz nevyplnili Akadémia médií v Bratislave a Vysoká škola Goetheho Uni v Bratislave, ktoré ešte nemajú zriadenú knižnicu). V rámci verejných a štátnych vysokých škôl je počet

¹ Zákon o vysokých školách č. 131/2002 Z. z. a Zákon o knižniciach č. 183/2000 Z. z.

² Zákon č. 455/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách. Na zákon nadviazala Vyhláška MŠVVaŠ SR č. 456/2012 Z. z. o CREPČ, CREUČ s prílohami č. 1-4.

³ Zdroj: <https://www.portalvs.sk/sk/informacie-o-vysokych-skolach>

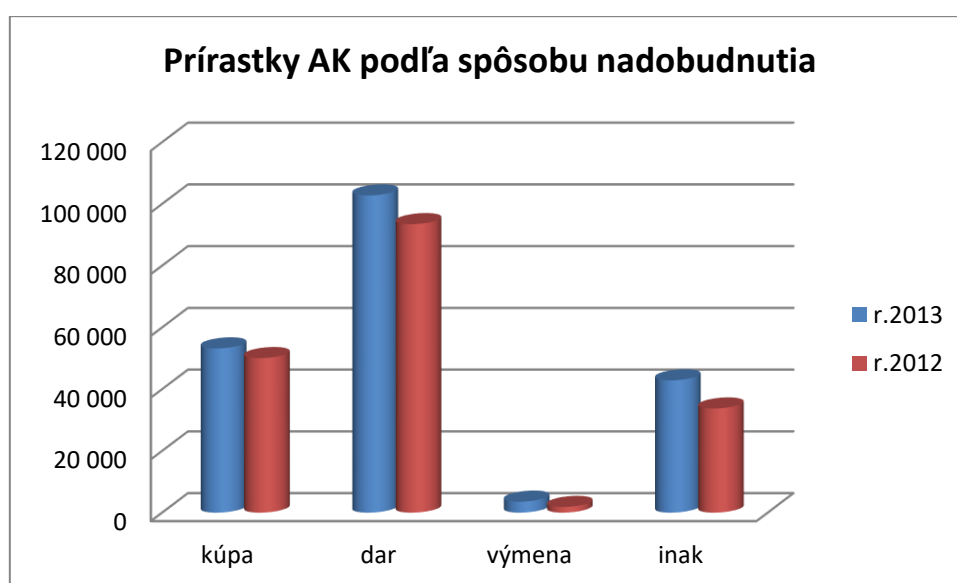
akademických knižníc dlhšie stabilizovaný, zmeny sú len v rámci súkromných vysokých škôl; od r. 2011 pribudli dve nové súkromné vysoké školy: Hudobná a umelecká akadémia Jána Albrechta v Banskej Štiavnici a Akadémia médií v Bratislave a v r. 2012 Vysoká škola Goetheho Uni v Bratislave. Aj v tomto roku pokračovala spolupráca Stredoeurópskej vysokej školy v Skalici s Mestskou knižnicou v Skalici.

Tabuľka 1: Sieť akademických knižníc v r. 2013

	Verejné VŠ (20)	Štátne VŠ (3)	Súkromné VŠ (13)	Všetky VŠ (36)
Ústredné knižnice	20,00	3,00	11,00	34,00
v tom fakultné	24,00	0,00	1,00	26,00
čiasťkové knižnice	559,00	0,00	15,00	585,00
vykazujúce knižnice	26,00	3,00	11,00	40,00
Evidované v Zozname knižníc MK SR	25	3	10	38,00

Knižničný fond

Knižničný fond akademických knižníc k 31.12.2013 obsahoval **6 238 718 knižničných jednotiek** (ďalej k. j.), čo je síce nárast o 128 029 k. j. oproti r. 2012, ale tvoria ho najmä prírastky darov a inak nadobudnuté dokumenty (graf č. 1). Darom získavajú AK dokumenty, ktoré vznikajú ako školské diela teda záverečné a kvalifikačné práce, za ktorých dlhodobú archiváciu a sprístupňovanie zodpovedajú. Iný spôsob získavania dokumentov okrem náhrad za stratenú literatúru zahŕňa aj k. j. spracované v rámci retrokonverzie a retrokatalogizácie - ide o tzv. živý fond knižnice, ktorý sa najviac požíčiava.

Graf 1: prírastky AK podľa spôsobu nadobudnutia v r. 2013

Dôležitou súčasťou budovania knižničného fondu akademických knižníc je aj jeho pravidelná aktualizácia, čo platí najmä pre učebnicovú literatúru. Z nedávnych prieskumov, ktoré boli publikované k téme informačného vzdelávania vyplynulo, že učebnicovú literatúru vnímajú študenti ako najviac poddimenzovanú z hľadiska obsahového, druhového i kvantitatívneho. Vhodným nástrojom na odstránenie problémov spojených s nedostatkom výučbových materiálov by mohlo byť väčšie využívanie e-publikovania. Príkladom úspešnej realizácie je napr. projekt MEFANET. Je to projekt zameraný na vybudovanie a posilnenie spolupráce lekárskech fakúlt v ČR a SR pri rozvoji výučby lekárskech a zdravotníckych odborov modernými informačnými a komunikačnými technológiami. Zo SR je do projektu zapojená LF a JLF UK v Bratislave, LF UPJŠ v Košiciach, Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove. V rámci tohto projektu sa zdieľajú mnohé výučbové materiály, učebnice i odborné a vedecké monografie.

Nevyhnutným predpokladom na obnovu a aktualizáciu fondu knižnice je dostatok finančných prostriedkov. V podmienkach našich AK predstavuje objem ročného úbytku 1,25% a ročný prírastok tvorí 2,93 % z celkového objemu KF.

Tabuľka 2: Stav knižničného fondu v AK v r. 2013

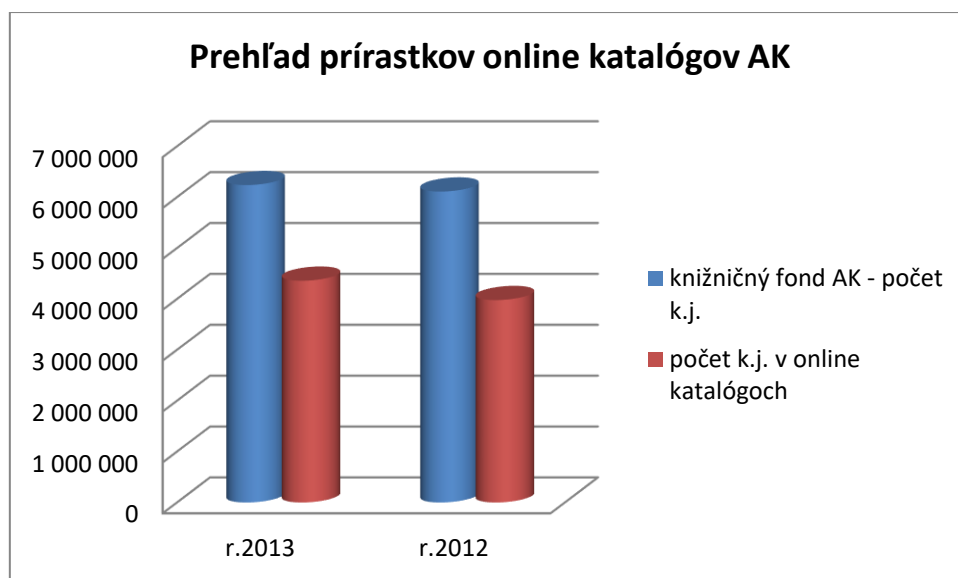
	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	všetky VŠ
KF spolu	5 633 909,00	437 448,00	167 361,00	6 238 718,00
na 1 AK	216 688,80	145 816,00	15 214,63	155 967,95
Počet odb. titulov periodík	4 959,00	172,00	333,00	5 464,00
na 1 knižnicu	190,73	57,33	30,27	136,60
Počet zahr. titulov periodík	2 631,00	69,00	149,00	2 849,00
Počet on-line sprístupňovaných periodík	57 876	0	17 813	75 689
Ročný prírastok KF	171 495,00	10 839,00	20 042,00	202 376,00
na 1 knižnicu	6 595,96	3 613,00	1 822,00	5 059,40
na 1 reg. používateľa	1,06	0,96	1,99	1,10
Ročný úbytok KF	52 887,00	6 111,00	15 349,00	74 347

Zvýšenie prírastku sa premietlo i do prepočítaných podielov: ročný prírastok na jednu akademickú knižnicu je 5 059 k. j., oproti roku 2012 je to **nárast o 582 dokumentov**. Na jedného registrovaného používateľa pripadá **1,10 dokumentu**. Na nákup KF vynaloží 1 AK ročne 31 944,50 EUR, čo je pokles o 1 713,50 EUR oproti r. 2012, prepočítaný podiel finančných prostriedkov na 1 dokument predstavuje 6,31 EUR, čo je pokles oproti roku 2012 o 1,21 EUR. Oproti r. 2012 sa však zvýšil príspevok na 1 registrovaného používateľa na 6,31 EUR.

Tabuľka 3: Prehľad finančných prostriedkov vynaložených na nákup KF

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky VŠ
Náklady na nákup KF	1 166 648,00	19 854,00	91 278,00	1 277 780,00
na 1 knižnicu	44 871,08	6 618,00	8 298,00	31 944,50
na 1 dokument	6,80	1,83	4,55	6,31
na 1 reg. používateľa	7,206	1,765	9,093	6,973

Nadálej klesá odber tradičných tlačených periodík; oproti roku 2013 o 156 titulov, naopak však narastá počet online sprístupňovaných časopisov - **75 689 titulov**, ktoré AK nakúpili z vlastných rozpočtov. Spolu s periodikami, ktoré sú dostupné v rámci centrálne licencovaných informačných zdrojov v projekte NISPEZ I a NISPEZ II, sa situácia v oblasti sprístupňovania najnovších vedeckých poznatkov stáva porovnateľnou so zahraničím. Spolu so stúpajúcim objemom sprístupňovaných plnotextových e-zdrojov naliehavo vystupuje do popredia otázka súvisiaca s uchovávaním a archivovaním nakúpených zdrojov pravdaže v súlade s ich licenčnými podmienkami, najlepšie na zabezpečenom centrálnom úložisku. CVTI SR ako koordinátor projektu NISPEZ rieši i problém uchovávania týchto zdrojov, čo otvára priestor i pre spoluprácu s AK pri archivovaní ich vlastných licencovaných EIZ. Aj v r. 2013 pokračovala intenzívna retrokatalogizácia s cieľom sprístupniť verejnosti čo najväčšiu časť KF prostredníctvom online katalógov, v ktorých je spracovaných **až 69,86% z celkového objemu KF AK** (graf č. 2).

Graf 2: Prírastky online katalógov AK

Novinkou v štatistickom sledovaní je informácia o dokumentoch uložených **vo voľnom prístupe**. V r. 2013 vykázali AK **1 362 219** k. j. uložených vo voľnom prístupe, čo je **21,83%** z celkového objemu KF. Objem

odporúčaného fondu uloženého vo voľnom prístupe je daný veľkosťou AK. Veľké AK s fondom nad 200 000 k.j. (napr. na UK v Bratislave, UPJŠ v Košiciach, EU v Bratislave, SPU v Nitre, TU vo Zvolene, PU v Prešove ai.) by mali mať vo voľnom prístupe **do 25% KF**, stredné AK s fondom od 80 000 – 200 000 k.j., ktorých je väčšina **od 20% - 40% KF** a malé AK by mali mať väčšinu KF vo voľnom prístupe⁴. Neobmedzený prístup k tlačným dokumentom prispieva k slobodnému získavaniu a výberu informácií a je súčasťou odporúčaní vyjadrených v Manifeste UNESCO o knižniciach. V podmienkach slovenských akademických knižníc naráža uplatňovanie tohto poslania na obmedzenia dané priestorovými dispozíciami knižníc, z ktorých mnohé sídlia v nevyhovujúcich priestoroch, bez možnosti zabezpečiť voľný prístup k dokumentom.

Tabuľka 4: Prehľad finančných prostriedkov vynaložených na nákup KF

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky VŠ
Náklady na nákup KF	1 166 648,00	19 854,00	91 278,00	1 277 780,00
na 1 knižnicu	44 871,08	6 618,00	8 298,00	31 944,50
na 1 dokument	6,80	1,83	4,55	6,31
na 1 reg. používateľa	7,206	1,765	9,093	6,973

Používatelia a zamestnanci akademických knižníc

Rozširovanie online služieb, ktoré knižnice poskytujú prostredníctvom svojich knižničných systémov a webových stránok je jedným z dôvodov, prečo v prostredí akademických knižníc neregistrujeme taký výrazný pokles používateľov ako v iných knižniciach⁵. Skôr naopak, pretože napriek klesajúcemu počtu študentov na VŠ, v akademických knižniciach stúpa percento aktívnych registrovaných používateľov: v r. 2013 to bolo **76 %** študentov z celkového počtu potenciálnych používateľov (graf č. 3).

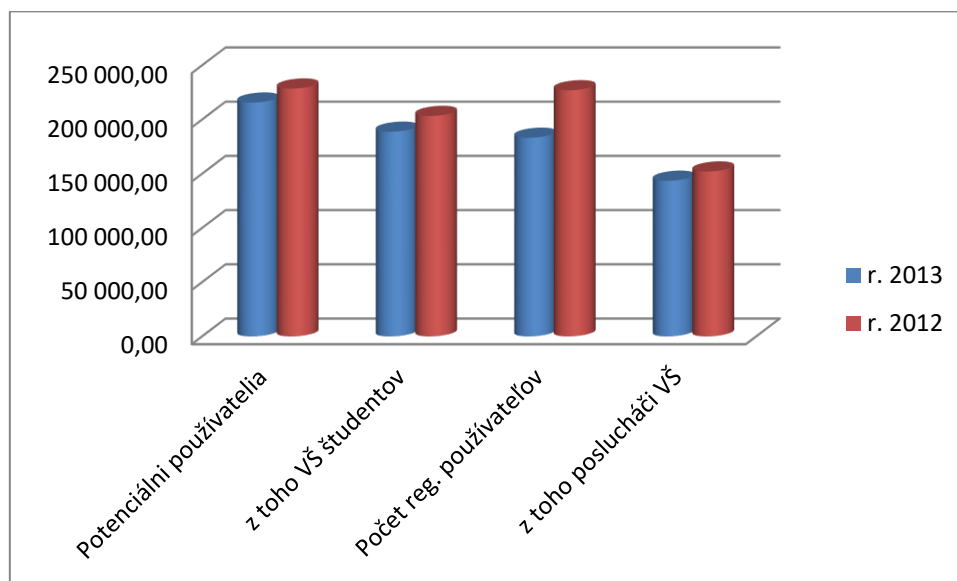
Tabuľka 5: Používatelia akademických knižníc

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky VŠ
Potenciálni používatelia	181 129	7 937	26 634	215 700
z toho VŠ študenti	158 487	4 945	25 345	188 777
Počet registrovaných používateľov	161 954	11 243	10 038	183 235
z toho poslucháči VŠ	131 950	2 406	9 242	143 598

⁴ Šimkovič, V.: Knižnice v informačnom veku. Bratislava: STU, 2010. S. 54.

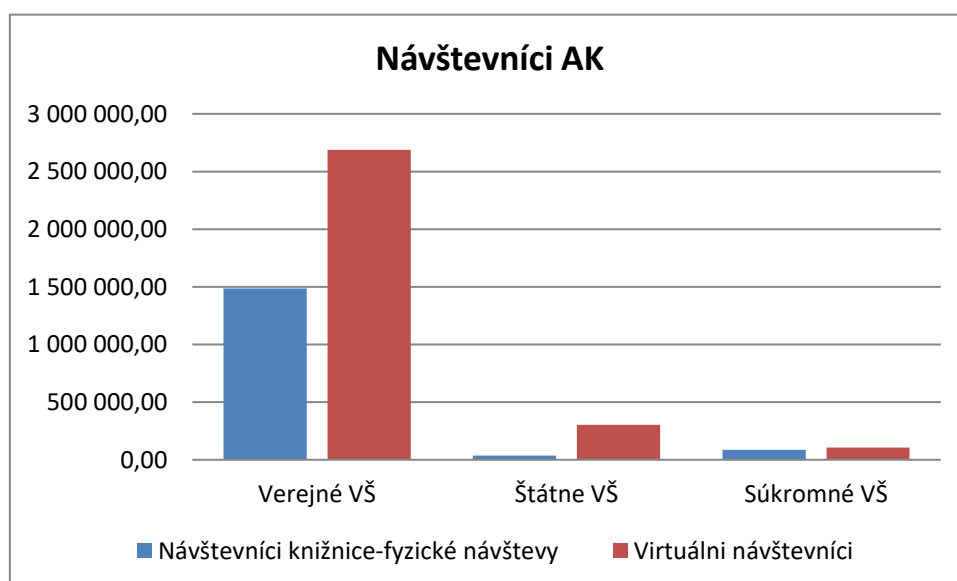
⁵ KNIŽNICE 2012: celoslovenská konferencia, Liptovský Ján ,2.-25.9.2012. Bratislava: SAK, 2012. S. 50.

Pravidelnými používateľmi AK sú aj bežní návštevníci z radov ostatnej odbornej verejnosti , ktorých lákajú najmä bohaté informačné zdroje a vhodné technické vybavenie.

Graf 3: Používatelia AK –porovnanie

Mení sa forma návštevy AK, čoraz väčší počet používateľov využíva služby knižnice bez nutnosti jej fyzickej návštevy . Zabezpečovanie primeraného komfortu pri využívaní takýchto služieb kladie vyššie nároky na zamestnancov knižnice a ich znalosti najmodernejších informačných technológií; pričom sa čoraz naliehavošie prejavuje nedostatok mladých profesionálnych knihovníkov. V AK chýbajú mladí absolventi knižničnej a informačnej vedy, ktorí by spĺňali kvalifikačné predpoklady na pracovné pozície súvisiace s novými výzvami v oblasti správy a ochrany digitálnych zbierok, v oblasti informačného vzdelávania, v podpore nových foriem vedeckej komunikácie a požadovanej podpory výučbových procesov prostredníctvom EIZ.

Graf 4: Fyzickí a virtuálni návštevníci AK

Na jedného prepočítaného zamestnanca knižnice pripadá 327,79 registrovaných používateľov, oproti roku 2012 je to síce **pokles o 69,11 fyzických používateľov**, avšak na druhej **narástol podiel virtuálnych návštevníkov**, pri ktorých prepočítaný podiel na jedného knihovníka činí **5 537,62**. Stav zamestnancov akademických knižníc sa oproti roku 2012 takmer nezmenil (608 fyzických osôb/559 prepočítaných úväzkov), ale významne poklesol počet zamestnancov s knihovníckym vzdelaním oproti r. 2012 o 101 osôb. Napriek tomu, že každoročne ukončí atraktívne štúdium z odboru knižničných a informačných vied na 3 VŠ (UK v Ba, ŽU v Žiline, PU v Prešove) niekoľko desiatok študentov, akademické knižnice ich nelákajú. Dôvodov je zrejme viac, ale podstatnú úlohu v tom zohráva neadekvátne finančné ocenenie: nástupný plat pre absolventa VŠ je v rozpätí 401,- / 503,50,- EUR⁶. Pracovníci knižníc (najmä vo verejných VŠ) dlhodobo nedosahujú priemerné mzdy v hospodárstve ani vo svojom odvetví hoci nároky na nich kladené sa neustále zvyšujú (jazykové znalosti, znalosť najnovších nástrojov IKT, náročnosť sociálnej komunikácie na VŠ, informačné vzdelávanie používateľov, zabezpečovanie edičnej činnosti vysokej školy ai). Z hľadiska mzdových nákladov dosiahla priemerná mzda 659,76 EUR čo je **len 80,10% priemernej mzdy** v národnom hospodárstve r. 2013 (824,- EUR⁷) a oproti r. 2012 **pokles o 4,08 % bodu**. Ako nie veľmi účinné sa prejavilo rozpočtové opatrenie MF SR č.3/2013, ktorým boli navýšené prostriedky na osobné výdavky určené pre nepedagogických pracovníkov VVŠ. Pracovníkom knižníc boli počas roka rôznymi formami vyplácané zvýšené osobné príplatky do výšky 5% tarifného platu.

Služby akademických knižníc

Základnou úlohou akademických knižníc je podpora výučbovej a vedeckej bázy vysokej školy, čo znamená predovšetkým dopĺňanie, aktualizáciu a sprístupňovanie fondu učebnicovej a odbornej literatúry. V roku 2013 mierne stúpol celkový počet výpožičiek **o 52 248** oproti r. 2012; čo sa odrazilo i v prepočítanom počte vypožičaných dokumentov na 1 registrovaného používateľa, ktorý si v r. 2013 vypožičal **o 3,48 dokumentov viac** ako v r. 2012. V záujme objektivity treba podotknúť, že získané štatistické údaje nepredstavujú skutočný objem výpožičných transakcií. Údaje o výpožičkách získavajú knižnice z automatizovaných knižničných systémov s určitými obmedzeniami, nakoľko nie všetky druhy dokumentov (najmä periodiká a záverečné a kvalifikačné práce) a časti KF (príručné knižnice a fondy čiastkových knižníc) sú súčasťou on-line katalógov, z ktorých sa sťahujú dáta o výpožičkách. Atraktivita fondov AK sa prejavila i v náraste vybavených požiadaviek v rámci medziknižničnej výpožičnej služby, bolo vybavených o 796 požiadaviek viac oproti r. 2012. Narastá využívanie e-dokumentov, používatelia veľmi rýchlo zistili výhody spojené s ich využívaním (napr. možnosť stiahnuť si ich na určitý čas do vlastných mobilných zariadení, uložiť príp. vytlačiť si vlastnú kópiu dokumentu, jednoduché preberanie informácií z e-dokumentov a ich citovanie). Z pohľadu štatistického zisťovania, je však treba doriešiť podmienky evidovania e-výpožičiek dokumentov, najmä tých, ktoré sa stali súčasťou KF po zaevidovaní a spracovaní v online katalógu. Nie každý knižničný softvér je vybavený na sledovanie vstupov a prácu s e-dokumentami, a nie každá AK si môže dovoliť zakúpiť niektorý z integrovaných vyhľadávacích nástrojov napr. Summon Discovery Tool, alebo Metalib). Táto problematika bude zaradená do programu niektorého zo seminárov AK, ktoré pripravuje každoročne úsek metodiky AK SPK.

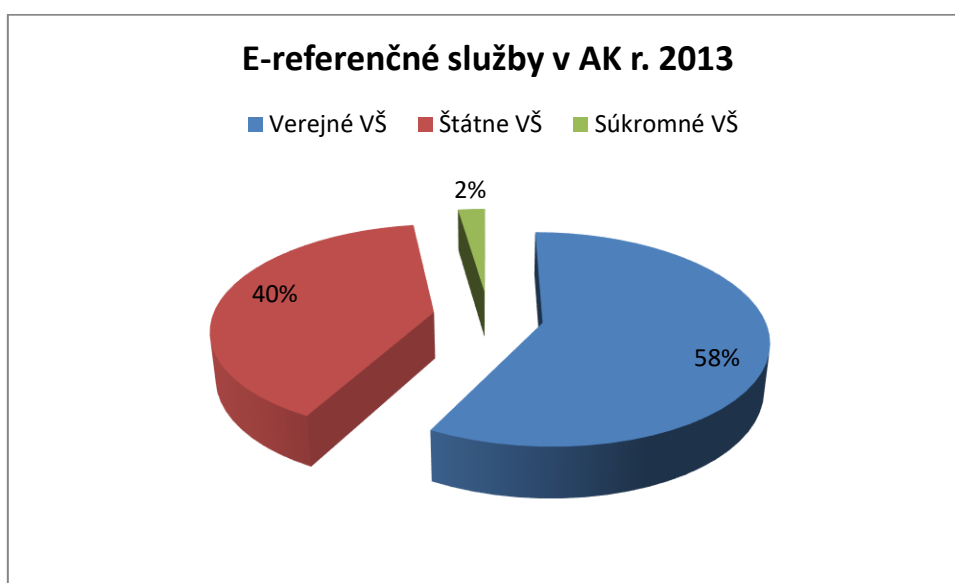
⁶ Nariadenie vlády SR č. 441/2013 Z. z. , príloha č. 2.

⁷ Zdroj: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=67073>

Tabuľka 6: Výpožičky v akademických knižniciach 2013

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r.2012	r. 2013
Počet výpožičiek spolu	2 943 219,00	73 616,00	77 614,00	3 042 201,00	3 094 449,00
na 1 knižnicu	113 200,73	24538,66	7055,81	76 055,02	77 361,23
na 1 reg. používateľa	18,17	6,55	7,73	13,40	16,88
Prezenčné výpožičky	1 451 132,00	16 553,00	26 712,00	1 611 065,00	1 494 397,00
Absenčné výpožičky	1 492 087,00	57 063,00	50 902,00	1 431 136,00	1 600 052,00
MVS iným knižniciam	3 534,00	1 200,00	13	3 951,00	4 747,00
MVS z iných knižníc	6 737,00	176,00	25	7 447,00	6 938,00

Všetky AK (40) využívali v r. 2013 niektorý z evidovaných knižnično-informačných systémov, v rámci ktorých sa vytvárajú dve najsledovanejšie databázy a sítě **on-line katalóg** a **bázu evidencie publikačnej činnosti (EPČ)**. Prevalha elektronických informačných zdrojov, jednoduchý prístup k internetu spolu s možnosťou využívať služby knižníc on-line bez potreby fyzickej návštevy boli motiváciou pre zavedenie tzv. elektronických referenčných služieb, ktoré sa definujú ako vybavovanie používateľských požiadaviek elektronickými prostriedkami v reálnom čase (ICQ, Skype, IP telefón) alebo s časovým posunom (Spýtajte sa knižnice, Objednaj si knihovníka, Napíšte nám alebo prostredníctvom rôznych elektronických formulárov) kedy dostane používateľ odpoveď najneskôr do 48 hodín. K špeciálnym typom takýchto služieb patria FAQ, ktoré funguje ako archív často kladených otázok a používateľ si môže odpovede zistiť sám (graf č. 5.).

Graf 5: elektronické referenčné služby AK

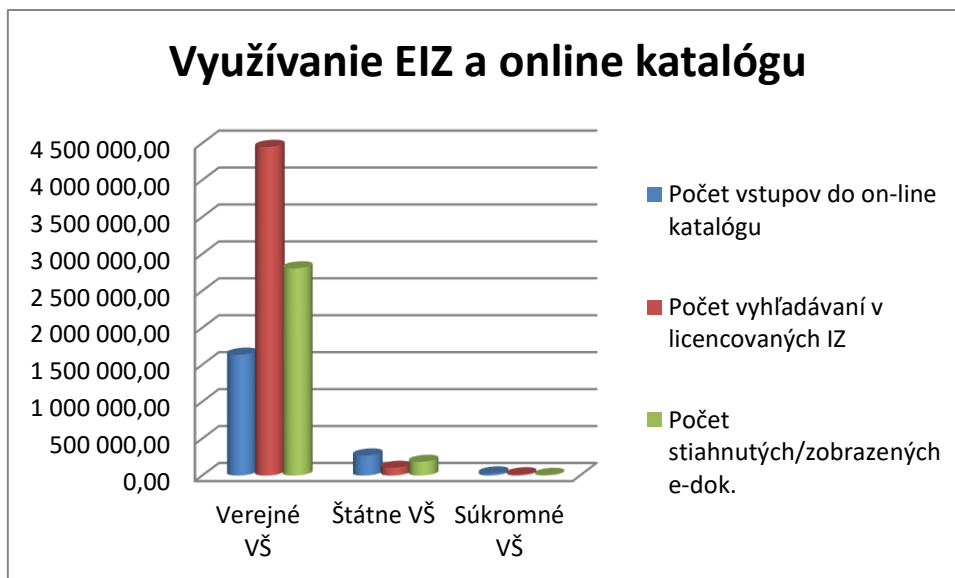

Knižnice sa snažia podporovať návštevnosť nielen rozširovaním ponuky nových on-line služieb, ale aj zavádzaním moderných zariadení podporujúcich tzv. samoobslužné funkcie v knižnici napr. kúpou tzv. *biblioboxov*, čo je zariadenie na vracanie kníh v čase, keď je knižnica pre používateľov neprístupná, prípadne z miesta vzdialeného od knižnice. Dostupnosť zariadenia je v populárnom režime 24/7. Predlžuje sa tým prevádzková doba AK, ktorá v r. 2013 dosiahla priemerne **43,48 h týždenne**. Zlepšila sa dostupnosť internetu pomocou bezdrôtového wifi pripojenia, čo využívajú používatelia s vlastným notebookom, príp. s iným mobilným zariadením (tablety, smartfóny, e-čítačky a pod.). Stúpajúci trend má aj poskytovanie vzdialeného prístupu k EIZ. Táto služba umožňuje registrovaným používateľom využívať IZ zo svojho vlastného počítača a v čase ktorý im najviac vyhovuje. Potešiteľné je, že stúpa záujem o tento spôsob využívania zdrojov aj u študentov denného štúdia, najmä z dôvodu písania záverečných prác.

Tabuľka 7: Informačné technológie v AK

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky VŠ
Automatizovaný knižnično-informačný systém	26	3	11	40
On-line katalóg na webe	26	3	9	37
Webová stránka knižnice	26	3	9	38
Prepočítaný počet budovaných DB na 1 AK	2,80	1,66	1,09	2,25
WiFi pripojenie	24	3	10	37
Vzdialený prístup k licencovaným e-zdrojom	20	0	3	23

Všetky spomínané nové elektronické služby vznikli ako reakcia na meniace sa potreby používateľov a predstavujú pridanú hodnotu v ponuke AK. Ide však o finančne náročné služby, preto je mimoriadne dôležité sledovať ich efektívnosť a využívanie. V prípade EIZ by nástrojom na vyhodnotenie efektivity mala byť štatistika využívania od dodávateľa (graf č. 6). Problémom ostáva skutočnosť, že nie všetky AK majú povinnosť dodávania používateľských štatistík dodávateľmi EIZ zahrnutú v licenčnej zmluve. Stále ešte existujú dodávateľia EIZ, ktorí štatistiky nedodávajú, alebo dodávajú také štatistické údaje, ktoré pre knižnicu nemajú žiadnu alebo len malú výpovednú hodnotu. V týchto prípadoch sa väčšinou knižnice snažia sledovať štatistiky vlastnými silami. Kvalita týchto štatistík už potom závisí od schopností technických pracovníkov v príslušných knižniciach. Existujú však aj pracoviská, ktoré nemajú dostatočne technicky vybavený personál a vlastné štatistiky vytvárať nemôžu. V týchto prípadoch sa štatistiky nesledujú vôbec a stráca sa akákoľvek spätná väzba svedčiaca o využívaní konkrétneho informačného zdroja. Je potrebné zabezpečiť, aby dodávateľia EIZ pravidelne a v dohodnutých formátoch poskytovali odberateľom vyhovujúce používateľské štatistiky. V záujme zabezpečenia kompatibility údajov, je nanajvýš potrebné, aby knižnice trvali na dodávaní používateľských štatistík podľa medzinárodného odporúčania COUNTER pre sledovanie využívania elektronických informačných zdrojov a zahrnuli to do svojich licenčných zmlúv.

Graf 6: Využívanie EIZ a on-line katalógov AK

Osobitnú pozornosť si zaslúžia služby, ktoré poskytujú akademické knižnice na báze evidencie publikačnej činnosti zamestnancov vysokých škôl. Ide o kľúčovú činnosť, ktorú AK zabezpečujú na základe Vyhlášky MŠVVaŠ SR č.456/2012 Z. z. centrálnom registri evidencie publikačnej činnosti (CREPČ) a centrálnom registri evidencie umeleckej činnosti (CREUČ). Vyhláška ukladá AK povinnosť bibliografickej registrácie publikačnej a umeleckej činnosti vysokoškolských učiteľov, výskumných pracovníkov a doktorandov VŠ. Výstupy z oboch databáz sú dôležitým podkladom pre financovanie vysokých škôl, akreditáciu študijných odborov ako aj pre kvalifikačné postupy zamestnancov vysokých škôl; za rok 2013 spracovali AK **25 246 publikačných výstupov** a rešerší, čo bolo **o 6 794 viac** ako v predchádzajúcom roku. Nárast činnosti súvisí s rozbiehajúcou sa akreditáciou VŠ v r. 2013 a z nových úloh, ktoré pre AK vyplynuli: rozšírenie databáz EPC o nové ukazovatele ako je napr. IF časopisu, implementácia odkazov na úplné url adresy článkov excerptovaných v sledovaných databázach WoS a Scopus. Ďalšie nové činnosti vyplynuli pre knižnice v súvislosti s open access publikovaním, v rámci ktorého zabezpečujú voľný prístup používateľov k OA dokumentom. Na používateľov sú orientované aj ďalšie služby a činnosti AK; akademické knižnice sú organizátormi vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí; v roku 2013 pripravili **1 011 podujatí**, mnohé z nich v rámci 14. ročníka celoslovenského podujatia Týždeň slovenských knižníc. AK sa dlhodobo venujú problematike informačného vzdelávania, aktívne sa podieľajú na zvyšovaní informačnej gramotnosti svojich používateľov rôznymi formami v rámci formálneho i neformálneho vzdelávania. Mnohé AK zabezpečujú pre vysoké školy služby spojené s vydavateľskou, edičnou činnosťou a predajom ich publikácií .

Tabuľka 8: Informačné vzdelávanie v AK

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r. 2012	r. 2013
Podujatia informačného vzdelávania	844	75	92	880,00	1 011
Počet podujatí IV na 1 AK	32,46	25	8,36	22,00	25,27

Priestory a informačné technológie

Priestory akademických knižníc by mali zabezpečiť vhodné, bezpečné a primerané podmienky pre uloženie knižničných zbierok, oddelené zóny pre návštevníkov knižnice podľa účelu (individuálne študijné miesta kombinované s oddeleným priestorom určeným na skupinové študijné aktivity), prevádzku automatizovaných knižničných systémov a ostatných informačných technológií a oddelený služobný priestor pre zamestnancov knižnice. Veľkosť priestorov by mala zohľadňovať veľkosť knižničných zbierok, počet používateľov a frekvenciu návštevnosti knižnice. Ideálne je ak sa pri projektovaní nových priestorov resp. pri rekonštrukcii prihliada aj na pripomienky knihovníkov. Za ostatné roky badať pozitívny posun v zlepšovaní priestorového zabezpečenie akademických knižníc, na druhej strane musia AK ešte stále prekonávať nepochopenie a nedostatok podpory zo strany zriaďovateľov pri presadzovaní požiadaviek na zlepšovanie priestorových podmienok a primeraného technického vybavenia knižníc. Priemerná rozloha 1 AK vychádza na 2 102,46 m² celkovej plochy knižničných priestorov.

Tabuľka 9: Priestory AK v číslach

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r. 2012	r. 2013
Celková plocha knižnice v m ²	60 668,00	3 492,00	2 680,00	60 836,00	66 840,00
Počet študijných miest	6 859,00	207,00	413,00	6 898,00	7 499,00
na 1 reg. používateľa	0,042	0,018	0,043	0,03	0,041
Priestory pre používateľov v m ²	35 750,00	1 112,00	2 211,00	34 447,00	39 103,00
na 1 reg. používateľa v m ²	0,15	0,10	0,22	0,15	0,213
Počet prevádzkových hodín na 1 AK	45,07	38,00	44,00	44,25	43,48

Financovanie akademických knižníc

Vysoké školy financujú svoje akademické knižnice zväčša ako súčasť prevádzkových útvarov (rektorátu, dekanátu); je len málo akademických knižníc, ktoré fungujú ako samostatné organizačné jednotky vysokých škôl s vlastným rozpočtom (napr. UK Technickej univerzity v Košiciach, UK Katolíckej univerzity UK, UK Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre ai). Finančné náklady vynaložené na prevádzku AK odrážajú

túto realitu a skresľujú tak celkový obraz o financovaní AK, keďže väčšina knižníc prostriedky súvisiace so základnou prevádzkou zariadenia (energie, upratovanie, ostatné poplatky spojené s prevádzkou). Z tohto dôvodu sa nedá zhodnotiť, či finančné náklady spojené s prevádzkou akademických knižníc dosahujú percentuálne podiely odporúčané medzinárodnými štandardami pre akademické knižnice t.j. **5-10% z celkového prevádzkového rozpočtu zriaďovateľskej inštitúcie** – vysokej školy.

Tabuľka 10: Finančné náklady AK

V EUR	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r.2012	r.2013
Celkové fin. náklady	6 302 300	247 857,00	404 954,00	6 523 157,00	6 955 111,00
na 1 knižnicu	242 396,15	82 619,00	36 814,00	163 078,92	173 877,77
mzdové náklady spolu	4 296 799,00	227 308,00	289 475,00	4 611 977,00	4 813 582,00
na 1 prep. zamest./rok	8 063,05	8 914,03	9 490,98	7 940,73	7 917,08
nákup licencií a databáz	220 427,00	695,00	13 276,00	235 604,00	234 398,00
na 1 knižnicu	8 477,96	231,66	1 206,90	5 890,10	5 859,95
príjmy knižníc	387 813,00	2 426,00	7 906,00	543 309,00	398 145,00
z toho príjmy z grantov	95 679,00	0,00	0,00	146 420,00	97 035,00

Významnú úlohu vo financovaní AK hrá i dotačný program MK SR, v rámci ktorého sú pre knižnice vyčlenené dva operačné podprogramy a síce: 2.1 akvizícia knižníc a program 2.5 knižničná činnosť. Tieto umožňujú aj akademickým knižniciam verejných vysokých škôl uchádzať sa grantovými žiadosťami o finančnú podporu svojej akvizície ako aj žiadať finančné prostriedky na získanie moderných informačných technológií potrebných na rozvoj nových inovatívnych služieb. Výsledky aktivít akademických knižníc sú zrejmé z tabuľky č. 11.⁸

Tabuľka 11: Finančná podpora AK VVŠ v rámci dotačného programu MK SR

	Podprogram	2.1		Podprogram	2.5	
Rok	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Celková dotácia na podprogram	157 975	200 000	198 787	342 025	350 000	346 553
Počet žiadostí AK	8	6	8	18	15	15
Počet podporených žiadostí AK	2	4	5	16	15	15
Poskytnutá dotácia	19 525	19 480	22 664	28 865	50 110	30 153

⁸ Zdroj: https://registerkultury.gov.sk/granty2013/statistiky_verejne.php

Prehľad databáz zakúpených z vlastných prostriedkov AK v r. 2013

názov db	AK	AK
American Chemical Society Journal Collection	UK Ba	
APS online Journals	ŽU Žilina	UK Ba
ASCE Research Library	StavF STU	
Bibliomedica	UPJŠ Košice	
Biomedical and Life Sciences Collection	UPJŠ Košice	UK Ba
Business Insights: Essentials	EU Ba	
CAB abstracts	TU Zvolen	
CRCnetBase	ŽU Žilina	
e-books EBSCO	UK Ba	
e-books Wiley	UK Ba	
ebrary Academic Complete	TRUNI Trnava	UK Ba
ebrary Business & Economics	UMB Banská Bystrica	
e-knihy z db ebrary - trvalá akvizícia 23 titl.	UK Ba	
Elektronische Zeitschriftenbibliothek (EZB)	EU Ba	
Emerald	ŽU Žilina	
Emerald Emerging Markets Case Studies	UMB Banská Bystrica	
Emerald Management e-Journals	UMB Banská Bystrica	
Eng. Village REFEREX-Electronic ans Electrical Eng...	ŽU Žilina	
Eng. Village REFEREX-Materials and Mechanical Eng.	ŽU Žilina	
European Pharmacopoeia-online	UK Ba	
IOP Science	FEI STU	
IOP Science Physics	UKF Nitra	
JSTOR	UK Ba	
JSTOR: Arts & Sciences Collection	TRUNI Trnava	
JSTOR: Arts & Sciences Complete	TRUNI Trnava	KU Ružomberok
JSTOR: Ecology&Botany Collection	TU Zvolen	
Kumar and Clark's Clinical Medicine	UK Ba	
Lexicomp - db	UK Ba	
Naviga db	TU Zvolen	
New Palgrave Dictionary of Economics Oline	EU Ba	
Oxford Journals	UK Ba	
ProQuest Entrepreneurship	UMB Banská Bystrica	
STN Online	STU všetky fak.	
The Merck Index	UK Ba	
VS online	UMB Banská Bystrica	
Zentralblatt für Chirurgie.....	UK Ba	

ČINNOSŤ METODICKÉHO CENTRA SLOVENSKEJ PEDAGOGICKEJ KNIŽNICE PRE AKADEMICKÉ KNIŽNICE

Slovenská pedagogická knižnica na základe výsledkov spolupráce so sekciou akademických knižníc Slovenskej asociácie knižníc (SAK) vytvorila v roku 2009 samostatné pracovné miesto pre oblasť metodiky AK, v rámci ktorého zabezpečujú túto činnosť externé pracovníčky z prostredia akademických knižníc (PhDr. Daniela Džuganová, riaditeľka Univerzitnej knižnice UPJŠ v Košiciach a PhDr. Mária Kadnárová, riaditeľka Ústrednej

knižnice Farmaceutickej fakulty UK v Bratislave) čo sa prejavilo zintenzívnením pôsobnosti SPK aj v tejto oblasti (podotýkame, že v rozsahu polovičného úväzku).

Metodická činnosť pre sieť akademických knižníc je v súčasnosti zameraná na nasledujúce oblasti:

- legislatíva
- štatistika akademických knižníc
- tvorba metodických usmernení a odborné konzultácie pre akademické knižnice
- informačné vzdelávanie používateľov akademických knižníc
- spolupráca so sekciou akademických knižníc Slovenskej asociácie knižníc (SAK)
- tvorba centrálnych registrov MŠVVaŠ SR: CREPČ, CREUČ a CRZP
- publikačná a edičná činnosť:

1. 20 rokov Slovenskej asociácie knižníc (1992-2012)
Daniela Gondová, Daniela Džuganová
Knižnica, ISSN 1335-7026, Roč. 14 č. 1 (2013), s. 3-10
2. Premena akademických knižníc na informačné a vzdelávacie centrá univerzít (na základe analýzy stavu akademických knižníc na Slovensku)
Daniela Džuganová, Mária Kadnárová
INFOS 2013 : zborník príspevkov z 37. medzinárodného informatického sympózia "Inovácie knižnice a pamäťové inštitúcie. Hľadanie odpovedí na nové výzvy znalostnej spoločnosti" : Stará Lesná, 8. - 11. apríla 2013, Bratislava : Spolok slovenských knihovníkov, 2013, ISBN 9788089586073, s. 29-45
3. Akademické knižnice sa stretli na jesennom seminári
Daniela Džuganová
Bulletin Slovenskej asociácie knižníc, ISSN 1335-7905, Roč. 21, č. 4 (2013), s. 67-71
4. Knižnice majú a budú mať nezastupiteľné miesto
Marián Gladiš, Daniela Džuganová
Universitas Šafarikiana, ISSN 1338-1377, Roč. XXXX, č. 3 (2013), s. 4-5
5. Nová stratégia pre knižnice, dokážeme to?
Daniela Džuganová
Bulletin Slovenskej asociácie knižníc, ISSN 1335-7905, Roč. 21, č. 4 (2013), s. 3-4

Záver a odporúčania:

Oblasť informačných zdrojov pre akademické knižnice a ich ochrana

- a) zabezpečiť udržateľnosť projektu NISPEZ II. a národnej licencie pre databázy EBSCO;
- b) riešiť koordináciu získavania a sprístupňovania EIZ v celoslovenskom meradle;
- c) vytvárať podmienky pre správu a fungovanie knižničných skladov s definovaním minimálnych povinných parametrov.

Oblasť knižnično-informačných služieb akademických knižníc

- a) metodicky usmerňovať administratívne a právne postupy knižníc súvisiace s poskytovaním služieb (súdne vymáhanie výpožičiek, riešenie problémov s neprispôsobivými používateľmi a pod.);
- b) riešiť problematiku výpožičiek dokumentov na iných ako printových nosičoch;
- c) zaviesť štandardy akademických knižníc, ich plnenie pravidelne vyhodnocovať.

Oblasť informačných a komunikačných technológií v akademických knižniciach

- a) posúdiť dosahovanú technickú a technologickú úroveň s cieľom zvýšiť jej úroveň v poskytovaných knižnično-informačných službách;
- b) definovať podmienky poskytovania nových typov služieb akademických knižníc v závislosti od nových informačných a komunikačných technológií a zariadení.

Oblasť legislatívy pre akademické knižnice

- a) podporovať a presadzovať nové znenie knižničného zákona (zadefinovať škálu knižničných a informačných služieb a stanoviť služby akademických knižníc, inkorporovať odporúčania medzinárodných organizácií, najmä UNESCO, IFLA, pre všetky oblasti knižničnej činnosti);
- b) podporovať novelizáciu autorského zákona v záujme špeciálnych podmienok pre knižnice pre verejný a štátny záujem (napr. zaviesť možnosť využívania dokumentov v rámci celého knižničného systému (napr. služby vo vzdialenom prístupe k dokumentom) bez ohľadu na vlastníka originálneho knižničného dokumentu, zverejňovanie obsahov a obálok titulných listov kníh a časopisov do online katalógov knižníc, dôsledne dbať na zavedenie ISO noriem spadajúcich pod technickú komisiu TK 69 do praxe slovenského knihovníctva).

Oblasť vzdelávania, spoločenského postavenia a ohodnotenia zamestnancov akademických knižníc

- a) novelizovať katalóg pracovných činností pre knihovníkov a informačných špecialistov, inovovať opisy odborných činností pre konkrétne platové triedy knihovníkov.

Oblasť informačného vzdelávania a informačná gramotnosť používateľov

- a) podporovať vypracovanie koncepcie informačného vzdelávania s cieľom zvyšovania informačnej gramotnosti používateľov na vysokých školách, so zameraním na využívanie klasických a elektronických informačných zdrojov.

Oblasť budov akademických knižníc a ich vybavenie

- a) podporovať výstavbu novostavieb knižníc a rekonštrukcií budov knižníc, ktoré budú zodpovedať medzinárodným štandardom a trendom

Bratislava 23.6.2014

Vypracovali:

PhDr. Mária Kadnárová

PhDr. Daniela Džuganová